

KLEIO

TWEEDE JAARGANG
NUMMER 2

VERENIGING
VAN GESCHIEDENISLERAREN
IN NEDERLAND

BESTUUR:

L. J. M. VAN DE LAAR *Voorzitter*

H. SINNEMA *Secretaris*

P. Avontuurstraat 70 Breda, Telefoon 39713

J. MOORA *Penningmeester*

postrekening 882706 van de Rotterdamsche Bank, agentschap Lochem t.n.v. VGN

W. J. M. BOONEKAMP

DR. H. J. DE GRAAF - DR. A. F. MANNING - MEJ. A. E. REVERS

DR. R. REINSMA (C.P.S.) - DR. S. B. ZILVERBERG (OSC)

Vacature (KPB)

CONTRIBUTIE:

f 10.— per kalenderjaar, het abonnement op 'Kleio' inbegrepen

LIDMAATSCHAP:

GEWONE LEDEN:

*zij die een lesbevoegdheid in de geschiedenis bezitten en onderwijs geven
aan scholen voor v.h.m.o. of kweekscholen*

BUITENGEWONE LEDEN:

zij die nog niet de wettelijke bevoegdheid hebben

KLEIO

TIJDSCHRIFT VAN DE VERENIGING
VAN GESCHIEDENISLERAREN IN NEDERLAND
REDACTIE: DR. A. F. MANNING, DR. S. B. J. ZILVERBERG EN DR. R. REINSMA
(REDACTIESECRETARIS: MISPELSTRAAT 18, DEN HAAG
TELEFOON 070-393283)

TWEEDE JAARGANG / NUMMER 2 / JANUARI 1961

Van de Redactie

Het deed de redactie veel genoegen dat ditmaal kopie niet alleen in ruime mate toevloede, maar dat ook het gebalte ervan alleszins aanvaardbaar was. Eveneens was het voor haar bijzonder prettig, van het Bestuur der V.G.N. ietwat meer armslag te krijgen, zodat een enkel nummer méér kopie mag bevatten dan met de uitgever was overeengekomen. Overigens bleek tijdens de laatste bestuursvergadering dat de firma Van Goor belangrijke financiële offers brengt bij de uitgave van Kleio. Het is dan ook een diepgevoelde behoefte der redactie aan de firma Van Goor haar dank te brengen voor de royale wijze waarop zij Kleio steunt.

Het volgende nummer verschijnt in mei. Eventuele kopie – die zeer op prijs wordt gesteld – moet uiterlijk 1 april worden ingezonden.

REINSMA

Geschiedenis, voor ons, mensen van nu

IN HET algemeen is het goed, als men zich af en toe rekenschap geeft van wat men eigenlijk aan het doen is. Wij geven les in het vak geschiedenis. Wat doen wij nu eigenlijk?.

Ik wil erkennen, dat ik wel eens aanvechtingen heb gekend om het bijltje erbij neer te leggen. Men slooft zich uit, en een week later weten de leerlingen niet meer, wat ze geleerd en zelfs gekend hebben. Dat is niet alleen met geschiedenis het geval, maar bij dit vak valt het toch wel erg op. Natuurlijk kan men al te grote vergetelheid voorkomen door telkens herhalen van de hoofdzaken. Wat zijn dan die hoofdzaken?

En hier komt tot uiting onze opvatting over de geschiedenis, die natuurlijk haar weerslag vindt in de wijze waarop wij deze geschiedenis doceren.

Wij zullen het er wel over eens zijn dat het werkelijk technische onderzoek naar de geschiedenis vakmanswerk is, waarmee wij onze leerlingen niet moeten vermoeien. Wij geven ze een verhaal, een aftreksel van een aftreksel van de grondstoffen. Er zijn momenten in ons verhaal, waar wij de zaak aardig kunnen illustreren, waar wij door suggestieve mededeling van een aantal feiten onze leerlingen conclusies laten trekken uit die feiten. Maar er zijn ook momenten, waarbij wij hoogstens de conclusie trekken, dat vele gebeurtenissen toch eigenlijk zeer weinig resultaat opleveren. Denk eens aan het ruilen van landen in de 18e eeuw (Toscane voor Lotharingen bijv.), en de secundogenituren in Italië in diezelfde eeuw.

Dan vraag ik mij toch telkens af: wat heeft dat voor onze leerlingen – hic et nunc – voor belang?

Nu is het dikwijls zo, dat schijnbaar onbelangrijke dingen grote gevolgen kunnen hebben. Maar daarvan afgezien, hoe bepalen wij het belang dat de historische feiten voor onze leerlingen hebben?

Het gaat soms om het weergeven van een sfeer, die bepaald wordt door een heel complex van factoren. Als de reformatie ter sprake komt, moeten de Waldenzen, Wyclif en Hus worden opgehaald, moet de geestelijke wereld van de door schisma en vergeefse hervormingspogingen der 15de-eeuwse concilies verwarde Europese mensheid, en de losrukking van diezelfde mensheid door humanisme en renaissance getekend worden.

Maar een reformatorisch christen zal dit geheel anders voorstellen dan een rooms-katholiek. En zo komen wij tot de erkenning, dat wij het verleden onderwijzen om het heden te leren kennen. Deze opvatting stelt zich tegenover die, welke de historie ziet als één grote doorlopende beweging van Egypte en Babylon naar 1961. Titels van bekende boeken als: *De Ontwikkelingsgang der Historie* of *de Pelgrimstocht der Mensheid* suggereren een zodanige beweging. Maar als wij de leerlingen vanuit het heden onderwijzen, dan moeten wij ons

iets heel anders gaan afvragen: wat is er voor ons nog bruikbaar gebleken van vroegere beschavingen?

Wij behandelen de industriële revolutie gewoonlijk in klassen die voldoende belangstelling hebben om de ontwikkeling van (bijvoorbeeld) de wind- en watermolens tot de elektromotor te kunnen en willen volgen. De prehistorie behandelen we meestal in een eerste klas, waar het veel moeilijker is om de ontwikkeling van de primitieve techniek te laten zien. Over stenen, bronzen en ijzeren werktuigen vinden wij in onze leerboeken gewoonlijk genoeg, maar dat het temmen van dieren (het paard omstreeks 2000 v. C., de hond al veel vroeger, om van de voedselverschaffende huisdieren nog niet te spreken) als het ware een reeks van uitvindingen en ontdekkingen betekent, daarover wordt gezwegen. Dat het wiel een geniale uitvinding is van een onbekende (of van onbekenden), dat maakt op de klas een sterke indruk. En het pottenbakkerswiel, en weer in verre tijden terug: het vuur. Dan komt de landbouw met zijn grote sociale gevolgen, het betrekken van vaste woonplaatsen. Dat is alles mensheidsgeschiedenis, die gelukkig bij de aardrijkskunde tenminste ter sprake kunnen komen.

Om nu concreet te zijn: ik pleeg aan het eind van de Oude Geschiedenis (een uit historisch oogpunt willekeurig tijdvak, maar voor ons een overzichtelijk geheel) een soort winstberekening te maken. Egypte en Mesopotamië: wiskunde en sterrenkunde, en de indeling van het jaar. Iydië: gemunt geld. Phoenicië (of gemakkelijker gespeld, Fenicië): alfabet, en handel. Israël: de openbaring van God in het oude en nieuwe verbond. Perzië, misschien enige kennis van goed en kwaad in de dualistische godsdienst, maar op ander gebied: de georganiseerde staat van Darius. Grieken: filosofie en kunst, en belangrijker nog: het complement van de Perzische staat, nl. de democratie (die overigens bij de Grieken meer theorie dan navolgenswaardige praktijk is). Romeinen: het recht, en bovendien de samenvatting van alles wat de genoemde volken hebben opgeleverd. En dan het einde van de oude geschiedenis, het verval van het Romeinse rijk, dat juist weer betekent, na omstr. 300 n. C., het begin van onze christelijke wereld.

Als ik het zo bekijk, heb ik het gevoel, dat ik de geschiedenis als een soort grondstof heb gekneed. Ik heb er mijn beeld van gemaakt en verbeeld mij zelfs, dat het een juist beeld is.

Zo is het mogelijk, de veroveringen van Ramses III en Tiglathpilesar IV geheel over te slaan, maar het is weer niet mogelijk om Alexander de Grote te negeren. Deze heeft immers de Griekse taal in een heel stuk wereld verbreid, wat voor ons betekent de mogelijkheid, dat Gods Woord in één taal aan vele volken is gebracht.

Op deze manier kan ik nog doorgaan tot onze tijd, maar ik breek af met een samenvatting van mijn betoog: als wij in de geschiedenis niet zien een ontwikkeling van oermens tot de zeer beschaafde en gelukkige mens van heden (een voorstelling die geen onzer leerlingen meer accepteert), maar als wij telkens

uit de geschiedenis halen, wat er voor blijvends is gemaakt, hoe allerlei volken hebben bijgedragen tot onze cultuur, ieder volk zijn deel, en ook wel eens volken niets, dan geeft ons onderwijs op een middelbare-schoolpeil de leerlingen een inzicht hoe onze wereld geworden is.

DR. H. BRUCH

Literatuur over de Tweede Wereldoorlog (I)

DE OORLOG blijkt een interessant verschijnsel te zijn, zolang ze naast de haard bestudeerd of vanuit de bioscoopzetel bekeken kan worden. Tot die conclusie moet men wel komen als men niet alleen de omvang van de oorlogsliteratuur en de hoeveelheid der oorlogsfilms nog dagelijks ziet toenemen, maar ook de onverflauwde publieke belangstelling voor het onderwerp in aanmerking neemt. „Ergens” appelleert de oorlog aan „iets” in ons – het zou niet onbelangrijk zijn dat „ergens” te kunnen localiseren, de aard van dat „iets” te kunnen vaststellen.

De oorlogsliteratuur is een mer à boire geworden. Wie een overzicht wil geven van de voornaamste literatuur, van belang voor het onderwijs, doet het beste te beginnen met enige systematiek. En voort te gaan met een zeer uitgesproken beperking.

I ALGEMEEN

(Engelse schrijvers:)

1. Engeland leverde het nog altijd onovertroffen meesterwerk: *Churchills „Memoires over de Tweede Wereldoorlog”* (Amsterdam, 1948–1954). Veel boeken over de oorlog laboreren aan een (begrijpelijke) eenzijdigheid: ze behandelen het strijdgebeuren óf het politiek bedrijf, zelden beide in hun wederzijdse afhankelijkheid. De rol die Churchill zelf in het gebeuren speelde, maakte zijn tiendelige werk echter tot een unicum: een boeiend relaas van militair en politiek gebeuren in hun onderlinge samenhang. Daarom beschrijft Churchill niet slechts, maar hij verklaart tevens. Het verleden. En veel van het heden. Van een Nobelprijswinnaar voor literatuur kan men niet anders verwachten dan dat hij het op een boeiende manier doet. Hetgeen uitkomt.

2. Niet minder briljant geschreven en bijzonder belangrijk voor wie niet alleen de oorlog, maar ook de huidige vrede wil begrijpen, is *Chester Wilmot – De strijd om Europa* (Amsterdam, 1952). Wilmot begint zijn boek op het ogenblik dat Engeland, in de zomer van 1940, alléén stond en beschrijft daarna de groei van het geallieerde bondgenootschap. Belangwekkend is zijn beschrijving van de moeilijkheden met Rusland, hoezeer Churchill het Russische gevaar onderkende, hoe groot het Amerikaanse onbegrip was en hoe bijgevolg de vrede ver-

loren werd: Roosevelt zag in (het „koloniale”!) Engeland een groter gevaar voor de toekomst dan in de Sowjetunie... Het boek is tweeslachtig in een goede zin: Wilmot was een scherpzinnig politiek waarnemer, daarnaast een bekwaam oorlogscorrespondent – knappe politieke analyses wisselt hij bijgevolg af met fascinerende beschrijvingen van actie, bijv. van de invasie in 1944, toen hij zelf met de eerste luchtlandingstroepen in de invasienacht op het continent neerstreek.

3. Van recente datum zijn *Montgomery's Memoires* (4e dr. Amsterdam, z.j.). Ongetwijfeld een der meest interessante werken die over de Tweede Wereldoorlog verschenen zijn. De veldmaarschalk beschrijft niet alleen de oorlog – ook zichzelf: een lastige, maar uitermate fascinerende persoonlijkheid. Zijn hoofdstukken over het militaire leiderschap, over het leiderschap in het algemeen, behoren tot het beste wat ooit over dit onderwerp geschreven is. Hoezeer krijgsgeschiedenis de voortzetting van de oorlog met meer charmante middelen is, bewijst Montgomery weer eens: hij zet de oorlog op papier voort, nu vooral tegen zijn vroegere chef Eisenhower. De oorlog, aldus de veldmaarschalk, had in 1944 afgelopen kunnen zijn als hij zijn zin gekregen had: een directe, speer-vormige doorstoot naar Berlijn. Van belang is dat de schrijver in feite ingewikkelde strategische en logistieke problemen op een ook voor buitenstaanders glasheldere wijze weet uiteen te zetten.

(Amerikaanse schrijvers:)

1. Klassiek is geworden *Eisenhowers Kruistocht door Europa* (5e dr. Den Haag, z.j.). Toch is dit werk niet zo boeiend als de hiervoor genoemde Engelse boeken. Eisenhower was allereerst soldaat – hij schrijft krijgshistorie in engere zin: uitvoerig, deskundig, gedetailleerd. Eisenhower benadert de oorlog als organisator en coördinator. Voor Churchill en Montgomery is de oorlog ergens nog een victoriaans avontuur – ze benaderen de oorlog als romantici die in het kleurrijke gewoel van de Soedan of India gevormd zijn. In moeilijke ogenblikken hebben beide Engelsen hun tranen rijkelijk laten vloeien – en ze geven het toe. De gevoelige Eisenhower was het toonbeeld van beheersing. Als Duitsland capituleert schrijft hij zelf het laatste rapport aan de Gecombineerde Chefs van Staven. Eén der grootste feiten uit de wereldgeschiedenis – zó wordt het door Eisenhower onder woorden gebracht: „De opdracht van deze Geallieerde Strijdmacht werd vervuld om 02.41 uur plaatselijke tijd, 7 mei 1945”. Punt.

2. Een van de meest interessante „leesboeken”, hoewel in Nederland weinig bekend, blijft *Commangens History of the Second World War* (New York, 1945). De schrijver, beter: verzamelaar, laat heet van de naald beschrijven. Hij compileert de verslagen van oorlogsverslaggevers, ooggetuigen en politici en verbindt deze fragmenten met een korte tekst. Het is de methode van „zichtbare” geschiedschrijving zoals in analoge vorm door prof. Bouman in zijn „Revolutie der Eenzamen” toegepast. Het werk leest als een spannende roman. Uiteraard heeft het opnemen van dergelijke, onder de directe indruk der gebeurte-

nissen neergeschreven verslagen, bezwaren: de controle ontbreekt. In Rotterdam, zo lezen we, werden op 14 mei 1940 30 à 60.000 mensen gedood...

3. In 1944 waren de Westelijke Geallieerden de Duitsers in materieel opzicht te land, ter zee en in de lucht, verre de baas. Toen de invasie ging dreigen was Rommels standpunt dan ook dat de Duitsers alleen kans zouden hebben tegen de Geallieerden, zolang dezen hun overwicht niet tot uitdrukking zouden kunnen brengen d.w.z. op de eerste invasiedag(en), tijdens de vestiging en de opbouw van het Geallieerde bruggenhoofd op het continent. Die eerste dagen zouden, aldus Rommel – en de Geallieerden dachten er precies zo over – beslissen over het lot van Europa. Over de eerste dag, 6 juni 1944, heeft *Cornelius Ryan* met zijn „*De langste dag*” (Amsterdam, z.j.) een bestseller geschreven. De schrijver behandelt het totale gebeuren tegen de achtergrond van de individuele verrichtingen en ervaringen. En omgekeerd. Dat in een dergelijk werk het spectaculaire een centrale plaats inneemt, is duidelijk. Dat de historische betekenis van het spectaculaire niet steeds evenredig is aan de daaraan bestede plaatsruimte, evenzeer. Maar: een fascinerend boek.

(*Duitse schrijvers:*)

Vlak na de oorlog bestond er in Duitsland een elite-kamp: daar had men de Duitse generaals bijeengebracht. Op zekere dag ontdekte men dat alle heren – zo'n negenhonderd – zonder uitzondering hun memoires aan het schrijven waren. Ze zijn (gelukkig) niet alle gepubliceerd. Maar de produktie is overstelpend geweest. Voor ons doel zijn echter meer de samenvattende werken van belang. We noemen:

1. *Walter Görlitz – Der Zweite Weltkrieg* (Stuttgart, 1952) en
2. *Kurt von Tippelskirch – Geschichte des Zweiten Weltkrieges* (Bonn, 1951). Krijgshistorie in engere zin, met name het werk van Von Tippelskirch. Duits degelijk. En objectief. Nochtans boeiend, omdat de schrijvers de gebeurtenissen op de slagvelden laten zien als uitkomsten van goede, foutieve of door de tegenstander doorkruiste strategische planning.
3. Hoewel geen oorlogsgeschiedenis in engere zin, wijzen we hier op de in Nederland weinig gelezen *Kriegsbrieife gefallener Studenten; 1939–1945* (Tübingen, 1952). Uit vele duizenden brieven die Duitse, gemobiliseerde studenten van de slagvelden in West-Europa, Rusland, de Balkan en Noord-Afrika naar huis stuurden, is een keuze gemaakt en hier samengebracht. Het werk geeft een ontroerend beeld van de psychische invloed van de oorlog op jonge mensen. De oorlog in de woorden van twintig- tot vijfentwintig-jarigen. Eén ontdekt in de Russische winter dat hij zich ergert aan de toespraken na de dood van veel van zijn kameraden: „ze zijn niet voor niets gevallen”. Zó poogt men een zin te geven aan het zinloze... Wanneer, zo vraagt hij zich af, durft iemand te verklaren dat het zinloos is met de vaststelling dat ze wèl voor niets gevallen zijn?

(Nederlandse schrijvers:)

1. Een standaardwerk over de Tweede Wereldoorlog is het werk van luitenant-generaal b.d. J. J. C. P. Wilson – *Van Warschau tot Hiroshima* (3 delen; Assen 1956–57). Het is een naslagwerk geworden, degelijk en betrouwbaar. Maar het komt niet boven de histoire de bataille uit. Het is het nadeel van veel door beroepsmilitairen geschreven werken dat nu juist die dimensie ontbreekt, waardoor vechten tot oorlog, het feit tot beeld, de optekening van het gebeurde tot geschiedschrijving wordt. Hetgeen overigens de waarde als vakliteratuur niet aantast.

2. Een korter, levendiger verhaal geeft generaal-majoor B. Koning in zijn *De Wereldoorlog* (Den Haag, 1948). Een uitstekend werk, voor wie zich door een schrijver van eigen bodem wil laten voorlichten over het militaire gebeuren in alle werelddelen.

3. Bijna zes jaar oorlog te behandelen in 140 pagina's is geen kleinigheid. Prof. dr. C. D. J. Brandt heeft er in zijn „*Kleine Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog*” (Zeist, 1959) kans toe gezien in een vlot geschreven boekje, waarin ook de politieke achtergrond van het gebeuren in enkele strakke hoofdlijnen getekend wordt. Geheel foutloos is het werkje niet: in de lente van '40 vorderden de Duitsers heel snel, maar niet zo snel als de schrijver meent (Abbéville, 13 mei; pag. 37 – in werkelijkheid een week later). Dat was toch al snel genoeg om het gehele Geallieerde verdedigingssysteem in elkaar te doen storten: de Duitse infanteristen hadden die 10 dagen meer dan 40 kilometer per dag afgelegd!

4. Voor de grage plaatjeskijzers stelde Paul van 't Veer het fotoboek „*De Tweede Wereldoorlog*” (Amsterdam; 1960) samen. Een 270 goeddeels zeer interessante foto's, een duidelijke, niet al te korte verbindende tekst en een uitstekende lay-out-technische verzorging. Vreemd is het wel dat de samensteller vlak na het vertrek van het Britse Expeditieleger uit Duinkerken (mei-juni 1940) vertelt, dat er een luchtslag om Engeland kwam, twee zeer indirect daarop betrekking hebbende foto's geeft en daarna een hoofdstuk Blitzkrieg naar Parijs geeft, vervolgens de wapenstilstand in Compiègne behandelt en dan Europa verlaat en de Afrikaanse woestijnratten belicht. De chronologie, waaraan men zich ook in een fotoboek hoort te houden, was uiteraard anders: Duinkerken–Parijs–Compiègne–slag om Engeland.

L. J. HARTOG

Absentie van de geschiedenisleraar

In het tijdschrift *Stroven* schreef J. E. van Dijk enige tijd geleden (XIII, I (1960) 444-451) een artikel: *De leraar in de latere Nederlandse roman*. Wie er een aantal vrije avonden aan besteedt, de niet bijzonder lange lijst van daar vermelde boeken door te lezen, komt tot een teleurstellende conclusie. Er zijn niet veel romans van bijzonder allure bij. Het zijn over het algemeen niet zo zeer leraren, die het middelpunt vormen, alswel leerlingen van gymnasium en h.b.s., die op school natuurlijk een aantal leraren hebben. Er zijn uitzonderingen, bijv. het bekende werk van Ferdinand Bordewijk: *Bint*, het boek van Aart Romijn, *Het smalste fundament*, *Ivoren wachters* van Simon Vestdijk, en in zekere zin ook *Seizoenen* van Siegfried van Praag. Wil men er echter ook bij vermelden *Dr. Dumay verliest...* van Menno ter Braak, waarin de hoofdpersoon leraar klassieke talen, nauwelijks als leraar optreedt, dan mag aan de boeken door Van Dijk genoemd, een hem blijkbaar onbekend werk toegevoegd worden dat in kwaliteiten een stuk uitsteekt boven de meeste door hem behandelde: Jos Panhuysen: *Gewoon bespottelijk*. Mevrouw Els Loret doet daar het verhaal van haar huwelijk met Henk Loret, geschiedenisleraar en het verhaal van hun kinderen.

De geschiedenisleraar, die deze boeken leest, hoeft nog niet met een Narcissus-complex behept te zijn, als hij uitzielt naar collega's. Hij zal hen echter sporadisch tegenkomen. Een leerlinge mag zich ergens een soort zelfverwijt maken door op te merken: „Ik lijk de geschiedenisleraar wel; die is ook altijd aan het rubriceren”. Aan *De andere school* van Simon Vestdijk is een geschiedenisleraar, Posthumus, verbonden, „die veel te gedetailleerd-academisch les gaf”, „met zijn geitebaardje, waaronder hij maandenlang een en hetzelfde historisch tijdperk kon herkauwen, even uitvoerig als zijn professor dit destijds op college had gedaan”. Een enigszins singuliere leerling, van een andere school gekomen, probeert bij Posthumus, waar steeds voorbeeldige orde heerst,

de les te verstoren, „juist toen de historicus, die maar niet van Patriotten en Prinsgezinden kon loskomen, voor de zoveelste maal de vraag onbeantwoord moest laten, waarom Kezen Kezen werden genoemd”. Men zou geneigd zijn te zeggen, dat er wel enige aanleiding bestond de boel op stellen te zetten. De poging wordt echter - vreemd genoeg - de kop ingedrukt met de opmerking van Posthumus: „Dat moet je nu toch niet meer doen.... Het interesseert jullie toch wel? De kwestie is dus of de naam Kezen inderdaad afgeleid is van Kees en zijn hondjes; maar daarvoor ontbreken ons...” En alles draait weer gewoon door. Posthumus treedt verder in het boek niet meer op.

Dat Henk Loret uit Jos Panhuysen *Gewoon bespottelijk* geschiedenisleraar is, blijkt uit het feit, dat de auteur het uitdrukkelijk zegt. Een enkele maal moge zijn liefde voor het vak even blijken, hij is nergens in functie. Zijn broers waren wegenbouwers. Henk had een tijdlang met hen samengewerkt en niet zonder succes. Hij kon uitstekend met het werkvolk overweg. Maar opeens ging hij geschiedenis studeren in Leiden. Zijn familie vond hem gek. „Iemand die wegenbouwer kon worden en die leraar werd, die een baantje verkoos, dat tot de slechtst betaalde baantjes in Nederland behoorde. Onze idealist, zeiden zijn broers en lachten. Het kwam natuurlijk, omdat hij anders was dan zij, omdat hij niet genoeg had aan wegen aanleggen en geld verdienen en sigaren roken, borrelen, eten en jagen als er tijd voor was”.

Neerlandici en classici en waar het een h.b.s. betreft, ook leraren in de exacte vakken en de moderne talen, blijken de belangrijke figuren te zijn in het schoolleven. Dat wil niet zeggen, dat hun optreden altijd succesvol is. De hoofdpersoon uit *Het smalste fundament* van Aart Romijn, dr. Bleekman, „die het ver zou brengen in de wereld en die het bracht tot de meest getreiterde van alle leraren”, wordt krankzinnig en gaat met vervroegd pensioen.

Er is een neerlandicus-historicus, dr.

Beversma, uit *De paarden van Holst* door Gerard van Eckeren, die geschiedenis tot zijn hoofdvak maakt en die een belangrijke rol speelt in genoemde roman. Zijn originaliteit schijnt hij echter meer uitgevierd te hebben in een monografie over Erasmus, die hij in handschrift geregeld te voorschijn haalt in zijn vrije tijd, zonder er nu bepaald vlot mee op te schieten en in de politieke overzichten, die hij schrijft voor het plaatselijk weekblad, dan in zijn geschiedenislessen. Af en toe stijgt hij in de ogen van zijn leerlingen boven het normale peil van een schoolfrik. Als hij zijn draai had kon hij boeiend vertellen. Hij heeft een afkeer van oorlogsgeschiedenis, die - volgens een collega uit een ander vak - nog altijd het wezen vormt van de geschiedenisles. Ook op de lagere school wordt nog steeds oorlogsgeschiedenis onderwezen. Dr. Beversma is zijn tijd dus wel vooruit! De roman dateert uit 1946 en het verhaal speelt kort voor de Tweede Wereldoorlog. Waren wij toen nog niet verder?

De hobbys van dr. Beversma zijn: de Franse Revolutie en de Tachtigjarige oorlog. Er is geen enkele reden om hem dit kwalijk te nemen, maar nog minder om zijn vindingrijkheid te bewonderen.

Op het overbekende thema, de woorden van Nelson: „England expects that every man will do his duty”, weet dr. Beversma

moralisaties uit te spreken. Dit vindt hij overigens passen bij zijn taak: „Een geschiedenisleraar moest voor zijn leerlingen op kritieke punten bordjes kunnen plaatsen met de woorden: Halt! Gevaarlijke Helling!” „Noemde Beversma niet altijd de geschiedenis 's mensdoms leermeesteres? Het is niet duidelijk, hoe dit te rijmen is met de conclusie, waartoe hij gedurende zijn studententijd eens kwam: „Als de geschiedenis iets leerde, dan was het dit, dat op alle kritieke punten de historie een andere loop nam dan het mensdom verwachtte”. Men kan bewondering opbrengen voor dr. Beversma als *leraar*, want hij heeft belangstelling voor zijn leerlingen; dezen komen naar hem toe, ook nadat zij de school verlaten hebben; hij brengt zijn leerlingen beslist meer bij dan de auteur Gerard van Eckeren vermoedt; hij heeft studieuze ambities. Als *geschiedenisleraar* komt hij echter niet of nauwelijks aan de maat.

De conclusie kan kort zijn. In de moderne Nederlandse romans wordt aan de leraar slechts een plaats van geringe importantie ingeruimd. De geschiedenisleraar speelt daarin geen rol. Het moge formeel gesproken misschien onjuist zijn te zeggen, dat hij helemaal afwezig is, beweren, dat hij vertegenwoordigd is, zou zeker overdreven zijn.

DR. P. A. M. GEURTS O. F. M.

Toelatingsexamens (II)

Van een geheel ander type dan de opgavengeschiedenis van het Amsterdams gecombineerd toelatingsexamen (besproken in „Kleio”, jaargang 2, nr. 1) waren die van het centraal examen van de Eindhovense katholieke scholen. Op het eerste gezicht deden ze zelfs vreemd aan en wekten ze de indruk dat de samenstellers ze gewild-anders en daardoor bewust-moeilijk hebben gemaakt. Bij nadere beschouwing echter bleek dat een onjuiste indruk en kwam ik daarentegen tot de overtuiging hier te doen te hebben met één van de betere systemen. Het komt me nl. voor dat de samenstellers met de opgaven méér voorgehad hebben dan het toetsen van

een hoeveelheid door de lagere school aangebrachte kennis van historische personen, feiten en data, waaruit hoogstens een problematische bekwaamheidsdiagnose te stellen is. Ze hebben verder gemikt dan een schooltest en getracht om aan de hand van de opgaven enig inzicht te krijgen in de geschiktheid van de kandidaten tot het volgen van voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs. Dit geschiedde dan door de vraagstukken zo te stellen, dat met historische kennis gewerkt moest worden om tot een oplossing te kunnen komen. Hierin ligt dan tevens de verklaring voor het anders-zijn van de opgaven om er inderdaad selectiemiddelen van te maken.

Het uitgangspunt, dat toelatingsexamens vooral een selectief karakter moeten hebben is, dunkt mij, bij het huidige statische karakter van de middelbare school, het enig juiste. Dat de Eindhovense commissie in haar opzet geslaagd is moge blijken uit de resultaten. In dit examen, waaraan door 3400 leerlingen van lagere scholen werd deelgenomen, behaalde de groep v.h.m.o.-jongens een gemiddelde van 7,0 tegen u.l.o. 5,5; l.t.o. 4,4; abiturienten 4,6. De meisjeskandidaten behaalden mindere resultaten – een algemeen verschijnsel? – nl. v.h.m.o. 5,8; u.l.o. 4,5; v.g.l.o. 3,2; abiturienten 4,0.

Komen we nu tot het examen zelf. Dit viel uiteen in twee series. Serie A omvatte een zestal vraagstukken van algemene aard; serie B bestond uit acht problemen welke in verband stonden met een paar kaartjes van de Bourgondische statenverzameling.

In serie A stonden alle opgaven los van elkaar. Steeds werden ze ingeleid door een duidelijk omschreven opdracht en een voorbeeld. Een verkeerde interpretatie was nergens mogelijk.

De eerste opgave bestond uit drie rijtjes met vijf namen van historische personen. De opdracht luidde de namen per reeks zó te nummeren, dat de persoon die het langst geleden geleefd heeft het cijfer 1 kreeg, enz. Het ging hier in het algemeen om bekende figuren. Zij bijv. stonden in het eerste rijtje: Paus Adrianus VI – Churchill – Rembrandt – Thorbecke – St. Bonifacius. Ik betwijfel echter, of de kandidaten raad geweten hebben met Ir. Lely in de reeks: Granville – Joh. de Witt – Ir. Lely – Oldenbarnevelt – Hogen-dorp. Velen zullen hem het cijfer 5 toegekend hebben omdat hij overbleef. Ze „prikten” hiermee goed. Daarom had ik liever een nog jongere persoon in de rij opgenomen gezien.

Het gaat echter niet aan dergelijke opgaven als „raadseltjes” te betitelen. Om vijf personen in de juiste volgorde te plaatsen is kennis van persoon en tijd nodig en het komt erop aan het jaartal hier functioneel te gebruiken als middel om tot een oplossing te komen. De opgave dwingt tot inschakeling van de denkfunctie en tot het leggen van andere associaties dan op de lagere school gelegd zijn. Ze is dan ook, ondanks de schijnbare eenvoud, zeer waardevol.

Het tweede vraagstuk bestond eveneens uit drie rijtjes van ieder vijf personen. De eerste hiervan was onderstreept. De kandidaten moesten in de reeks naar een tijdgenoot van de onderstreepte zoeken en deze ook onderstrepen. In deze opgave was evenmin te werken met pasklare kennis. Het functionele gebruik van het jaartal was ook hier het middel tot oplossing.

Soms school er een addertje onder het gras. In het eerste rijtje was mgr. Zwijzen onderstreept en moest Thorbecke als tijdgenoot aangewezen worden. Onder mgr. Zwijzen stond stadhouder Willem II. Onnauwkeurigheid kon leiden tot verbinding met laatstgenoemde! Een goede stofbeheersing is nodig om als tijdgenoot van Marg. van Parma uit de reeks Marg. van Parma – Maria van Bourgondië – Johanna van Arragon – Karel de Stoute – Willem van Oranje, deze laatste aan te wijzen.

De derde opdracht vroeg uit een reeks van vier namen van personen of gebeurtenissen de twee bij elkaar horende woorden te onderstrepen. Het was dus een verdere uitbouw van opgave twee.

In het vierde probleem waren gebeurtenissen met jaartallen gegeven en daarnaast een drietal namen waaronder de persoon die erbij betrokken geweest is. Deze moest onderstreept worden. Hierbij is gelijkvormigheid met klassieke vraagstukken vermeden door de kandidaten een keus te laten, welke ze wederom tot nadenken dwingt. Dit bijv. in de vraag: Wie werd in het Rampjaar 1672 stadhouder? Maurits – Requesens – Willem III – Oldenbarnevelt? Ook in de volgende: Wie is de stichter van de eerste katholieke arbeidersvereniging in Nederland? Dr. Poels – dr. Ariëns – dr. Schaepman – pater v. d. Elzen?

In de meeste geschiedenisopgaven wordt naar een zekere begripsvulling gepeild. Dat gebeurt dan in de vorm van: Wat is ... of: Geef een omschrijving voor ... Opgave vijf van dit examen gaf de omschrijving en vroeg het begrip of de verzamelnaam. Een leuke variant! Ook de laatste opgave van de eerste serie week af van het gewone stramien. Hier werden tien historische feiten gegeven en tien jaartallen. De kandidaten moesten vóór de feiten de juiste jaartallen invullen.

De opgaven van serie B konden alleen gemaakt worden aan de hand van drie kaartjes van de Bourgondische statenverzameling. Het eerste geeft in verticale arcering de gebieden, welke Philips de Goede bezat aan het begin van zijn regering; in horizontale arcering de uitbreiding tijdens zijn bewind en in schuine arcering de uitbreiding van Karel de Stoute. Bij alle gewesten was de naam gegeven, behalve bij de expansie van Karel de Stoute. Het tweede kaartje toont in horizontale arcering en zonder de namen de gebieden, welke Maria van Bourgondië bezat bij het begin van haar regering; in verticale arcering waren met naam de gewesten aangeduid die Karel de Stoute verloor. Het derde kaartje ten slotte is een weergave van de gebieden die Karel V bij de aanvang van zijn regering bezat (in verticale arcering zonder naam) en van die welke hij heeft verworven (met naam, behalve Gelre, in horizontale lijnen).

Van de acht vragen, die naar aanleiding van deze kaartjes gesteld zijn, hadden vijf ten doel de kandidaten te toetsen op hun bekwaamheid om kaart te lezen; de andere drie gingen na of ze ook in staat waren kaartjes te vergelijken. Het behoeft wel geen betoog, dat de resultaten van deze opgaven een waardevolle indicatie kunnen vormen voor de geschiktheid van kandidaten. Concentratievermogen en kritische zin zijn bij de oplossing onontbeerlijk; met parate kennis valt hier niets te beginnen; alles komt op intelligentie aan.

De eerste opdracht was de gebieden op te schrijven waarmee Karel de Stoute zijn bezittingen heeft uitgebreid. Voor het antwoord was nodig kaartje één te bekijken en de namen af te leiden uit kaartje twee. Voor de tweede opdracht: de Noordnederlandse gebieden waarover Maria van Bourgondië regeerde op te schrijven, was een voorstelling van „Noord-Nederland” nodig. Voor vraag drie: welk gebied werd twee maal in de statenverzameling opgenomen, moest de positie van Gelre opgespoord en vergeleken worden. Vraag vier informeerde naar de vorst, die het grootste aantal gebieden bijgewonnen heeft. Waarschijnlijk zal niet bij alle kandidaten Philips de Goede ingevuld staan! Een vergelijking van de gebieden van Karel de Stoute met die van Karel V was nodig om te

komen tot het antwoord op de vijfde vraag, dat Luik niet onder de macht van laatstgenoemde heeft gestaan en de N.O. Nederlandse gewesten niet onder de eerste. Een zelfde vergelijking moest opgezet worden om de verschillen aan te kunnen geven tussen de territoria van Maria van Bourgondië en die van Karel V, waarnaar in de zesde kwestie werd geïnformeerd. De gewesten waarover Philips de Goede heerste bij het begin van zijn regering waren af te lezen uit het eerste kaartje; de gebieden die Karel V bezat in 1515 uit het derde. Hierbij kon men zich vergissen met Gelre, dat evenals Holland en Zeeland op dit kaartje niet nominatim vermeld stond, in tegenstelling tot de andere later onderworpen Noordnederlandse gewesten.

Met de bespreking van het Amsterdams gecombineerd toelatingsexamen in het vorige nummer en met de weergave van het centraal examen van de Eindhovense katholieke scholen hierboven heb ik u twee reeksen opgaven voorgesteld, die de vrucht waren van commissiearbeid. Beide reeksen waren bedoeld voor leerlingen van de hoogste klassen van het l.o. Daarom zijn beide reeksen schooltests te noemen. Beide reeksen waren echter óók bedoeld als selectiemiddel, want de uitslag diende tevens om op grond van de behaalde resultaten mede een advies omtrent de schoolkeuze van de deelnemers uit te brengen. Hiermee houdt de overeenkomst op. Het Amsterdams gecombineerd toelatingsexamen is vooral schooltest geweest. Dat blijkt uit de hele opbouw van het examen, die volledig past in de sfeer van de l.s.: een historische situatie, geschapen door een mooie inleiding; groepering rond kernen; veraanschouwelijking van het gebeuren; gereede tekst, waarin ruimte om het geleerde in te vullen. Het selectieve element werd erin gelegd door per schooltype een norm vast te stellen, achteraf, want na correctie van het werk, en relatief, want berekend naar het gemiddeld aantal fouten per groep. Het Eindhovens examen was vooral afgestemd op kandidaten voor het v.h.m.o., dus in de eerste plaats selectiemiddel. De structuur van het examen wijst hierop. Het heeft geen inleiding, schept geen sfeer, gaat niet uit van een recente gebeurtenis, is niet rond onder-

werpen gegroepeerd, maar zet duidelijk-zakelijk de bedoeling uiteen, toegelicht door een voorbeeld, wijkt bewust af van het normale om de kandidaten op eigen wieken de middelen tot oplossing van probleempjes te doen vinden, waarbij steeds het verstand een rol moet spelen. De norm is tevoren vastgesteld en geldt voor alle deelnemers. Het feit dat alle leerlingen meedoen kan het de naam schooltest doen dragen. Ten overvloede verwijs ik naar de cijfers in het begin van het artikel! Lage punten zijn in een selectietest noodzakelijk, maar in een schooltest zijn ze voor onderwijzers en leerlingen onbevredigend en in zekere zin onrechtvaardig. Eer-

lijkheidshalve moet ik hier onmiddellijk aan toevoegen, dat men in Eindhoven al jaren samenwerkt en met soortgelijke opgaven vertrouwd is, zodat ook het onderwijs ernaar ingericht kan worden. En dit is m.i. het criterium voor de objectieve beoordeling van dit examen. Angstvallig onthoud ik me van een uitspraak over de meest geschikte vorm. De mogelijkheden worden door plaatselijke of regionale omstandigheden bepaald, maar vallen of staan allemaal met de samenwerking tussen l.o. en m.o.

Hiervoor heb ik met deze artikelen een lans willen breken.

P. J. A. SCHWIEBBE

ENIGE OPMERKINGEN OVER HET GESCHIEDENISBOEK VAN DE MIDDELBARE SCHOOL IN DE SOWJETUNIE

De geschiedenisleraren in de Sowjetunie, mochten ze eens in conferentie bijeenkomen, zullen elkaar nooit de vraag kunnen stellen: Welk boek gebruikt u bij uw lessen? Het is daar niet mogelijk te zeggen: Ik ben overgestapt op... en het bevalt me uitstekend.

Er is één methode en dat is het driedelige leerboek Geschiedenis van de U.S.S.R. Uiteraard is dit leerboek gebaseerd op de marxistisch-leninistische leer, die een antwoord geeft op alle historische vragen.

De geschiedenis is hierbij gemaakt tot een eenvoudig recept, tot een onvermijdelijk proces van slavernij naar feodalisme, van dit naar kapitalisme en daarna de communistische revolutie. Deze ontwikkeling gaat volgens een stereotiep programma. De geschiedenis van de Russische revolutie wordt er bij de leerlingen ingehamerd zonder dat er van enige nuance sprake is.

Het derde deel van het leerboek (uitgave 1960) behandelt de geschiedenis van 1900 tot het 21e partijcongres en begint met een theoretisch betoog over het imperialisme. Als eigenaardigheid kan worden opgemerkt, dat er zeer weinig woorden gewijd worden aan de westelijke landen. Het weinige dat gegeven wordt is zeer vaag en algemeen gehouden. Aparte paragrafen over Frankrijk, Engeland, zoals wij die in onze geschiedenisboeken vinden, ontbreken geheel.

Er zijn bepaalde perioden waar onze belangstelling wel in het bijzonder naar uitgaat.

We vinden natuurlijk vermeld, dat Lenin uit het westen naar de Sowjetunie kwam, maar niet, hoe dit gebeurde.

Op een interessante wijze wordt het jaar 1928 belicht, de beginperiode van de Stalinistische industriële revolutie. De tekst van het boek luidt hier aldus:

Heteerste vijf jarenplan werd verwerkelijk in een zware klassenstrijd...

...In het jaar 1928 werd een schadelijke organisatie van bourgeoisie-specialisten, in het kolengebied van Shagty, ontdekt en gestraft. Deze schadelijke wezens handelden op aanwijzing van hun vroegere heren, witte emigranten en buitenlandse kapitalisten, en zij hadden tot taak de steenkolen-industrie van de U.S.S.R. te ondergraven. Zij gooiden schachten dicht, beraamden explosies, beschadigden machines en verslechterden de toestand van de arbeiders op alle mogelijke manieren, om hun ontevredenheid op te wekken.

De crisisjaren worden aangehaald als het bewijs van de theorie, dat deze in de kapitalistische economie onvermijdelijk zijn. Daarna volgt het verhaal van de toenemende macht van de twee oorlogsmogendheden, Duitsland en Japan.

Na een kleine honderd bladzijden geschiedenis van de Sowjetunie, begint met hoofdstuk acht weer een stukje „algemene geschiedenis”:

De verhoogde oorlogsdreiging en de strijd van de Sowjetunie voor de vrede

Het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. Het vreedzame werk van de Sowjetunie vond plaats onder een toenemende bedreiging van de zijde van de fascistische agressoren in Europa en Azië.

De dreiging van een nieuwe wereldoorlog werd bijzonder groot in het jaar 1938, toen het fascistische Duitsland Oostenrijk aanviel en met geweld inliefde. Niet één van de kapitalistische landen kwam Oostenrijk te hulp. Alleen de Sowjetunie stelde voor, een collectieve verdediging te organiseren van die landen, die door agressie werden bedreigd. Maar de Sowjetvoorstellen aan Engeland, Frankrijk en de Verenigde Staten van Amerika werden afgeslagen. Erger nog: in hetzelfde jaar kwamen in München Engeland en Frankrijk tot een overeenkomst met Hitler over de verdeling van Tsjecho-Slowakije.

De werkelijke betekenis van deze overeenkomst was, dat delen van Tsjecho-Slowakije aan de Duitse agressor werden overgegeven als betaling voor de verplichting een oorlog met de Sowjetunie te beginnen...

...De anti-Sowjetpolitiek van de Amerikaanse, Engelse en Franse imperialisten bleek ook duidelijk uit de aansporing die het militaristische Japan ontving, om provocerende uitvalen in de Sowjetunie te doen. In de zomer van 1938 overschreden Japanse strijdkrachten de grens in het gebied van het Gazanmeer maar zij werden dadelijk vernietigd door het Sowjetleger...

...In 1939 stelde de Duitse regering de Sowjetunie voor, een niet-aanvalsverdrag te sluiten. Het verdrag heeft het Sowjetvolk gedurende anderhalf jaar de vrede verzekerd.

Het pact gaf de Sowjetunie de mogelijkheid om zijn krachten te verzamelen en zijn verdediging voor te bereiden. De juistheid van de door de Sowjetunie aangenomen houding werd door de loop der gebeurtenissen volkomen bewezen.

De Sowjetunie wist, dat vroeg of laat Hitler-Duitsland de Sowjetunie zou aanvalen. Daarom was het de belangrijkste taak, een barrière op te richten tegen de Duitse aanval naar het oosten.

Het Poolse leger overleefde de slag van de fascistische Duitse troepen niet. De Poolse

bourgeois-staat, opgebouwd op de onderdrukking van arbeiders en boeren, op de knechting van Oekraïners, Witrussen en andere niet-Poolse nationaliteiten, stortte ineen. Bij de inval in Polen streefden de fascistische Duitsers ernaar, West-Oekraïne en West-Wit-Rusland te bezetten, om zich te verzekeren van een zo voordelig mogelijke positie voor de toekomstige oorlog tegen de Sowjetunie. Toen overschreed het Sowjetleger de oostgrens van Polen...

...De Sowjettroepen namen de bevolking van West-Oekraïne en West-Wit-Rusland onder hun bescherming. De werkers van deze landen begroetten hun bevrijders – het Sowjetleger – met gejuich. Er werden grote democratische parlementsverkiezingen gehouden, rechtstreeks, geheim en volgens algemeen kiesrecht. De wens van het volk werd vervuld. De parlementen van de twee landen kondigden in hun gebied een Sowjetbestuur af. Zij proclameerde de inbeslagneming van het land van de grondbezitters, van de kloosters en van de hoge ambtenaren. Dit land werd gegeven aan de werkende boeren. De banken werden genationaliseerd, evenals de grote industrieën. De parlementen wendden zich tot de Opperste Sowjet met het verzoek hen op te nemen in de grote familie van de Sowjetvolken. De Opperste Sowjet willigde dit verzoek van de werkers van West-Oekraïne en van West-Wit-Rusland in, tijdens de zittingen van 1 en 2 november 1939."

Commentaar is hierbij overbodig. Wij kunnen deze feiten controleren en vergelijken met andere. We zien hier duidelijk welke dienst de geschiedenis de heren in het Kremlin moet bewijzen.

De aanval van de „bondgenoot” op de Sowjetunie kwam inderdaad.

Na een lang relaas over de „Vaderlandse oorlog” vervolgt het boek:

„De Sowjetunie droeg zelf de belangrijkste oorlogslasten. Het Sowjetvolk verdedigde niet alleen zichzelf, maar ook andere volken. De leidende kringen in Engeland en de Verenigde Staten van Amerika vertraagden gedurende drie jaar het openen van een tweede front in Europa. Maar toen het na de overwinning van het Sowjetleger duidelijk werd, dat de Sowjetunie in staat was met haar bekwame strijdkrachten het gehele grondge-

bied van Duitsland en Frankrijk te bezetten, besloten de regeringen van Engeland en de Verenigde Staten een tweede front te openen in Europa.

De regerende kringen in Engeland en Amerika gebruikten hun landingsleger in Frankrijk om in Europa een belangrijke economische positie te veroveren. Zij namen alle maatregelen, die nodig waren opdat de strijd van de Europese volken voor hun nationale bevrijding niet zou leiden tot het aan de kant zetten van de reactionaire bourgeoisie-regeringen, die de nationale onafhankelijkheid van hun landen verraadden en die samenwerkten met het fascistische Duitsland. Maar de volken van Polen, Tsjecho-Slowakije, Hongarije, Boelgarije, Albanië en Yoego-Slavië, met de arbeidende klasse aan de spits, wierpen hun onnationale regeringen omver en namen de regering in handen, onder leiding van hun communistische arbeiderspartijen."

Tot slot nog een kleine passage uit het laatste deel van de oorlog:

„Tegen het Sowjetleger werden de laatste reserves van de vijand in de strijd geworpen. Op 25 april verenigden het 1e Oekraïense en het eerste Witrussische leger zich met elkaar

ter voltooiing van de volledige omsingeling van Berlijn. Toen vond de ontmoeting van het Sowjetleger met de verbonden legers plaats. De fascistische generaals waren het eens geworden over een capitulatie tegenover de Anglo-Amerikaanse strijdkrachten, maar zij weigerden te capituleren voor het Sowjetleger.

Zij gaven zonder strijd aan de Engelsen en Amerikanen de steden over en gehele afdelingen gaven zich gevangen. Maar het Sowjetleger, vooral in Berlijn, bleef in een felle strijd met de fascistische soldaten gewikkeld."

Over het verloop van de Normandische invasie en de opmars in Europa wordt met geen woord gerept. Het is verleidelijk om de „propaganda" voort te zetten. Er zit iets verbijsterends in, als men bedenkt dat ettelijke miljoenen jonge mensen worden opgevoed in dit eenzijdige systeem, waarbij de kritiek moet zwijgen en het vrije onderzoek niet is toegestaan. De vrijheid wordt pas gewaardeerd als deze de mens ontnomen wordt. Mogen deze opmerkingen over het Sowjetleerboek u dan even de vrijheid ontnomen hebben.

J. BEETSMA

VERSLAG VAN DE HISTORISCHE CONFERENTIE OP DE „PIETERSBERG" TE OOSTERBEEK OP VRIJDAG 7 EN ZATERDAG 8 OKTOBER 1960

Deze zesde conferentie van Nederlandse geschiedenisdocenten werd georganiseerd door de Vereniging van geschiedenisleraren in Nederland en de drie Paedagogische Centra. De belangstelling was groter dan ooit tevoren: 130 geschiedenisleraren van alle richtingen en schooltypen van het v.h.m.o. kwamen uit alle provincies van ons land naar Oosterbeek. Deze verheugende belangstelling mogen we toeschrijven aan twee oorzaken:

1 dat de conferentie niet zoals de vorige in het weekend werd gehouden, maar op vrijdagavond en zaterdag (voor hun bereidwilligheid hun docenten op de zaterdag vrij te geven verdienen rectoren en directeuren veel dank);

2 dat het onderwerp zeer aantrekkelijk was: de behandeling van de contemporaine geschiedenis met daarbij aansluitend een discussie over de behandeling van het nationaal-socialisme. Ter voorbereiding van de discussie

was aan alle deelnemers een aantal stellingen en teksten over het nationaal-socialisme toegezonden, op verzoek van de organisatiecommissie opgesteld door de heer F. G. van der Poll (Middelburg).

Na de begroeting en de gezellige maaltijd opende de algemene voorzitter J. Haak (Amsterdam) om 7.30 uur de vergadering; als discussieleider stelde hij de aanwezigen de heer H. H. Heringa (Amsterdam) voor, voor velen een bekende, daar hij op alle vorige conferenties de discussies geleid heeft. De avondvergadering van 7 oktober was bestemd voor het algemene onderwerp „de behandeling van de contemporaine geschiedenis", waarvoor twee sprekers waren uitgenodigd: prof. dr. E. H. P. Baudet (Groningen) en dr. J. J. Boer (Hilversum). Als eerste kreeg dr. Boer het woord: hij zou zich keren tegen de behandeling van contemporaine geschiedenis. Geen absolute tegenstander bleek

hij, daar hij bekende toch eigentijdse onderwerpen te behandelen, zij het met tegenzin. Trouwens, gezien het tijdstip waarop hij de „contemporaine geschiedenis” liet aanvangen, nl. 1815, was dit niet verwonderlijk. Hij opperde diverse bezwaren, die tegen de behandeling van de geschiedenis van eigen tijd kunnen worden ingebracht. Zo zei hij, dat de historische belangstelling op het verleden is gericht en dat de geschiedenisleraar moet trachten iets van deze belangstelling op zijn leerlingen over te brengen. Deze belangstelling, gepaard met enig inzicht, is juist voor de oudere leerlingen nodig, maar zij nu krijgen vooral die contemporaine geschiedenis. Enigszins hierop gelijkend was het bezwaar, dat de leraar zichzelf en zijn klas in het heden kan „opsluiten”. Dat is anti-historisch: dit vak handelt nu eenmaal over het verleden, de leerlingen moeten leren zich in de toestanden en geestesgesteldheden van het verleden te verplaatsen. Van meer praktische aard was de opmerking, dat er in de eigentijdse geschiedenis veel vluchtige figuren rondlopen, die even sterk de aandacht trekken, maar die na weinige jaren alweer volkomen vergeten zijn; als voorbeeld werd Mossadek genoemd. Inleiders hoofdbezwaar was wel de moeilijkheid van de beoordeling van het heden. Wat weet men van de achtergronden? Weet de leraar daar zoveel meer van dan de leerling, die goed de krant leest? Wellicht kan de leraar daardoor op dit stuk niet veel leiding geven of inzicht verschaffen.

Daarna kreeg prof. Baudet het woord om zich voorstander te tonen van de behandeling van eigentijdse geschiedenis. Zijn voordracht was gebouwd op de gedachte, dat alle geschiedenis in wezen eigentijdse geschiedenis is, m.a.w. dat iedereen bij de hele geschiedenis betrokken is. Men kan dus geen cesuur maken door het vaststellen van een tijdstip, van waaraf het historisch gebeuren ophoudt voor de leerling belangrijk te zijn. Natuurlijk, de behandeling van de oudere historie blijft de hoofdzaak van ons onderwijs, maar dat houdt niet in, dat er geen plaats mag zijn voor de bestudering van het heden. En mochten er al wetenschappelijke argumenten contra zijn, dan blijft er toch een sterk pedagogisch motief: de leerling moet zijn plaats in

de wereld verantwoord zien te bepalen. Het gaat immers niet om de leraar, het gaat om de leerling, en deze ziet zijn eigen tijd op hem afstormen; radio en televisie, krant en tijdschrift bedelven hem onder het wereldnieuws. Als de geschiedenisleraar hem niet helpt zijn weg te vinden, wie doet het dan? Houdt de leraar in 1919 of in 1939 op, dan ontnemt hij zijn leerlingen de kans op een verantwoorde „plaatsbepaling”. Ze moeten met deze wereld leren uitkomen, ze moeten dus ook deze wereld leren kennen.

Na de theepauze volgde de algemene discussie. Het bleek, dat eigenlijk alle aanwezigen voorstanders waren van de behandeling van eigentijdse historie. Slechts één collega verklaarde principieel steeds in 1939 op te houden. De algemene instemming betekende echter niet, dat men blind was voor de moeilijkheden en bezwaren, zodat collega Boer toch geenszins alleen stond. Een ernstige discussie ontstond naar aanleiding van de vraag in hoeverre onze eigen politieke overtuiging aan bod kan komen tijdens de behandeling in de klas; men zal deze immers niet altijd kunnen verbergen. Hoe zal bijv. een rasechte pacifist onze defensiepolitiek moeten bespreken zonder van zijn afkeuring blijk te geven? Enig soelaas werd deze bezwaarden verschaft door de opmerking, dat de behandeling van het heden toch niet per se een stuk beoordeling hoeft te zijn. Er zijn onomstotelijke feiten te over, die voor ieder dezelfde zijn: Stalin stierf in 1953, welke politieke overtuiging men ook heeft. Een belangrijk punt vormde ook het bezwaar, dat de oudere leerlingen, die het meest voor de oude historie openstaan en er ook het meeste profijt van trekken, eigenlijk te veel contemporaine geschiedenis krijgen. Dit was het moment voor de voorstander van de semiconcentrische methode: volgens deze methode wordt in de klassen 1 t/m 3 de hele geschiedenis behandeld, waarna in de hogere klassen voldoende tijd overblijft voor „capita selecta” of „kernonderwerpen”, welke dan zowel stof uit een ver verleden als uit eigen tijd kunnen bevatten.

Na de nachtrust en het ontbijt kwam de conferentie zaterdagmorgen opnieuw samen, thans voor de bespreking van een praktijkonderwerp: de behandeling van het natio-

naal-socialisme in de klas. Materiaal ter discussie was voorhanden in de vorm van de stellingen en teksten van de heer F. G. van der Poll. De deelnemers verdeelden zich in discussiegroepen van 10 à 12 personen, ieder met eigen voorzitter en rapporteur, en verspreidden zich over de gebouwen om gedurende anderhalf uur aan het werk te blijven. Toen volgden een praatruutje en de lunch. De middag vormde het slotdeel van de conferentie: de plenaire discussie over genoemd onderwerp, wederom onder leiding van de heer Heringa. Deze bijeenkomst begon met de rapporten van de groepsrapporteurs. Het is natuurlijk onbegonnen werk hier de volledige rapporten weer te geven. Van zeer veel belang was het eerste rapport, uitgebracht namens zijn groep door de heer Van Roon (Rijswijk). Dit rapport begon met twee vooropmerkingen: 1. de leraar is mens en heeft dus een levenshouding, waarvan hij voor de klas getuigenis aflegt; 2. de stellingen van Van der Poll hinken op twee gedachten: volgens hem is het nazidom een internationaal verschijnsel, maar de voorbeelden zijn specifiek Duits. Men mag het nationaal-socialisme niet uitsluitend negatief behandelen: het doel was negatief, maar sommige elementen positief. Het is niet typisch Duits, maar onderdeel van een internationaal-fascistische reactie op de liberaal-democratische westerse maatschappij. Deze groep miste in de stellingen de sociaal-economische achtergronden, hoewel de relaties met de politiek zeer evident zijn. Met het trekken van parallellen tussen het nazidom en vroegere stromingen moet men zeer voorzichtig zijn; zo mag men het middeleeuwse antisemitisme niet als een voorloper van dat van Hitler beschouwen. Deze groep vond het onjuist te zeer de nadruk te leggen op de theorie en de „filosofie” van het nationaal-socialisme; er zijn nog tal van andere factoren, die de beweging mogelijk hebben gemaakt en die wellicht belangrijker zijn; de theorie is in ieder geval niet primair.

Een andere groepsrapporteur wees erop, dat men, als men het nazisme en het fascisme „cultuurverschijnselen” noemt, eerst wel het begrip „cultuur” mag definiëren. Weer een andere rapporteur verklaarde, dat in zijn

groep de vraag behandeld was of men over de gruwelen van het nazidom in de klas moet spreken. Deze groep meent van wel, zelfs in de eerste klas, bijv. op herdenkingsdagen. Er was ook een groep, die zich had afgevraagd wat het doel van de behandeling van het nationaal-socialisme moet zijn. Moet men alleen maar vertellen wat er gebeurd is? Of moet men ook waarschuwen? Spreekt men veel over de achtergronden van het nationaal-socialisme, ook die in het verleden, dan lijkt het of Hitler een even eerbiedwaardige figuur zou zijn als Bismarck, quod non. Men mag het „eenmalige” en destructieve van Hitler niet verdoezelen; daarom moet men de „achtergronden” beperken tot de sociaal-economische verschijnselen.

Aangaande de teksten hadden de rapporteurs vrij wat kritiek en vragen. Men vond ze moeilijk, te eenzijdig-theoretisch, te kort; men vond vaak dat ze zonder voorafgaande bespreking (en waarschuwing) niet gebruikt kunnen worden; men vroeg zich af hoeveel tijd hier wel in zou gaan zitten.

In een even briljant als sympathiek betoog besprak de heer Van der Poll zijn eigen werkwijze ten aanzien van dit onderwerp. Hij achtte het gevaar van geestelijke besmetting niet groot, tenminste niet voor de geestelijk gezonde en homogene groep leerlingen, die hij in Middelburg onderwijst; een „gevaarlijk” debat in de klas wil hij niet ontlopen. Voor de behandeling had hij veel tijd nodig, maar die achtte hij zeer goed besteed, omdat hij telkens naar dit gedeelte verwijzen kan en er veel aan vastknoopt.

Toen de voorzitter de bijeenkomst sloot, kon hij terecht uiting geven aan gevoelens van tevredenheid. Zonder enige twijfel is deze druk bezochte conferentie uitstekend geslaagd; belangrijke onderwerpen zijn grondig en zakelijk besproken, en, wat even belangrijk is, de geschiedenisleraren hebben elkaar wat beter leren kennen in de vele „informele” gesprekken, die in de vrije tijd overal gevoerd zijn. Geen wonder dus dat naar veler oordeel deze bijeenkomst „naar meer smaakte”.

NAMENS DE ORGANISATIECOMMISSIE,
DR. P. FONTAINE

Tijdschriften in vogelvlucht

Deze rubriek houdt alleen die artikelen in het oog, die voor het aantrekkelijk maken van de les in aanmerking komen.

- a. Opnieuw raad ik de collega's zeer dringend aan kennis te nemen van twee voor ons vak onmisbare periodieken, die ook voor de leerlingen uit de hoogste klassen van groot nut zijn: *Internationale Spectator* en *History To-day*. Het eerste tijdschrift geeft in de nummers van 27 september, 1 november en 29 november een uitvoerige, interessante beschouwing over „Tegenstellingen in Afrika ten Zuiden van de Sahara“. Verder wijs ik op: dr. H. Riemens, *De Cubaanse Kwestie* (10 november), F. S. Noordhoff, *Petroleum en aardgas uit de Sahara* (8 oktober) en dr. H. Riemens, *De Internationale positie van de Ned. Antillen*. Bij *History To-day* vallen allereerst de buitengewoon attractieve illustraties op. Het zou wat waard zijn, als we zo'n tijdschrift in Nederland hadden! Oudere leerlingen geef ik dit tijdschrift wel eens op als bron voor een spreekbeurt. In het oktobernummer vindt u een artikel over „Imperial Caesar“, over „The White House“ en over „England in the Italian Renaissance“ (in het septembernummer staat een voortreffelijk artikel over Osiris). Het novembernummer bevat o.a.: *Lincoln before his Election*, *Napoleons Cavalry*, en *Ancient Alexandria*. Werkelijk, u moet er eens kennis van nemen.
- b. Velen van ons staan enigszins onwetend tegenover de invloed van de Arabische beschaving op de M.E.'se cultuur. Men leze in de *Cahiers d'Histoire Mondiale*, VI-1-1960: G. Wiet, c.s. *L'évolution des techniques dans le monde musulman au Moyen Age*, blz. 15-45.
- c. *Historische Zeitschrift*, oktober 1960 geeft: E. Nolte, *Marx und Nietzsche im Sozialismus des jungen Mussolini*, blz. 249-336.
- d. Over de Rijksdagbrand vindt u in het onder c genoemde tijdschrift een kort artikel en een lang in: *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft*, Heft 5, *Die Rolle des Reichstagsbrandprovokation* (wat een toer, om dit goed te tikken!), blz. 1021-1068.
- e. Aflevering 1-3 van *Bijdragen tot de geschiedenis inzonderheid van het Oud Hertogdom Brabant* bevat een uitvoerige studie van de stadsarchivaris van Den Bosch, dr. Pirenne: *'s-Hertogenbosch tussen Atrecht en Utrecht*.
- f. In *Annales Historiques de la Revolution française* (juli-sept.) vindt u een lang artikel van Chailley: *La Marseillaise*, blz. 266-293.
- g. In het laatste nummer van het *Tijdschrift voor Geschiedenis* staat een heel goed bruikbaar artikel van dr. S. P. Uri, *Het Tournooi in de 12e en 13e eeuw*.

REINSMA

Voor de geschiedenisleraar biedt het Duitse tijdschrift *Geschichte in Wissenschaft und Unterricht* altijd een groot aantal lezenswaardige artikelen. Uit de 11e jaargang noteerde ik de volgende bijdragen: Hugo Standinger, *Das geschichtliche Unterrichtswerk als didaktisch-methodisches Problem* (Heft 5), E. Schwalm: *Zur Verwendung der Geschichtskarte im Unterricht* (Heft 6), J. Rohlfes, *Was heisst historisch gebildet sein?*

(Heft 8) en Eduard Spranger: *Zur „Universalgeschichte“ in der Schule* (tegen de z.g. mondiale geschiedenis) in Heft 9.

In de 20e jaargang van *Die Welt als Geschichte*, afl. 1 en 3 bevinden zich: Axel von Harnack: *Gedanken über die Gestaltung des Geschichtsunterrichts* en O. F. Anderle, Arnold J. Toynbee und die Problematik der geschichtlichen Sinndeutung.

De achtste jaargang van de niet genoeg te prijzen *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte* biedt veel interessants in de afleveringen 3 en 4: H. G. Adler: *Selbstverwaltung und Widerstand in den Konzentrationslagern der SS*; Martin Broszat: *Zum Streit um den Reichstagsbrand*; E. Fraenkel, *Historische Vorbelastungen des deutschen Parlamentarismus*; Paul Kluge: *Hitler und das Volkswagenprojekt* en Lothar Gruchmann, *Völkerrecht und Moral; ein Beitrag zur Problematik der amerikanischen Neutralitätspolitik 1939-1941*.

In het Belgisch Tijdschrift voor philologie en geschiedenis, deel 38, no. 2, schrijft J. Gillissen het eerste gedeelte van een zeer merkwaardig, doch belangwekkend artikel: *La responsabilité civile et penale de l'historien*.

Het *Internationales Jahrbuch für Geschichtsunterricht*, Band VII, 1959/60 bevat weer een aantal artikelen die moeten bijdragen tot een beter begrip van de volkeren onderling door geschiedenisonderwijs in internationale geest. Belangwekkend zijn de bijdragen van Alexander Randa over *Das vergessene Weltreich (Spaans-Amerika)*, van T. Karasawa over *Japanse schoolboeken* en van K. J. Narr: *Ur- und frühgeschichtliche Beziehungen zwischen Europa und Asien*. De Leuvense hoogleraar E. Lousse geeft met een aantal medewerkers artikelen over historische begrippen die bedoeld zijn als een eerste bijdrage tot de samenstelling van een door de Raad van Europa te publiceren historisch lexicon.

Ten slotte moge ik uit het Engelse tijdschrift „History” van okt. 1960 wijzen op de bijdragen van R. W. Southern: *The place of England in the twelfth-century Renaissance* en van H. G. Judge: *Church and State under Louis XIV.*

S. B. J. ZILVERBERG

ORATIES

Op 23 september 1960 deed dr. A. E. Cohen zijn intrede als hoogleraar in de Middeleeuwse geschiedenis te Leiden met het uitspreken van een inaugurele rede over Otto von Freising als geschiedschrijver van zijn tijd (Noordhollandse Uitgeversmaatschappij, Amsterdam). Op bijzonder aardige wijze weet de nieuwe hoogleraar, die lange tijd was verbonden aan het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, de problematiek van de beoefening van de contemporaine geschiedenis voor onze generatie te vergelijken met die

van de historiograaf in het tijdperk der Hohenstaufen.

Op 4 november 1960 oordeerde dr. B. W. Schaper aan dezelfde Universiteit als hoogleraar in de Algemene geschiedenis van de nieuwe tijd over het wel zeer boeiende onderwerp: Politiek in de ban der geschiedenis, waarbij vooral de vergelijking van de ontwikkelingen in Engeland en Frankrijk (De Gaulle!) een dankbaar object vormde. Aanbevolen ter lezing!

S. B. J. ZILVERBERG

Het blijkt ondoenlijk om zelfs op bescheiden wijze kennis te nemen van de stortvloed pocketboeken die ook op ons vakterrein verschijnen. Een klein aantal vrij willekeurig gekozen titels moge ik hier onder uw aandacht brengen.

Uit de Engelse Pelicanbooks: J. Bröndsted, *The Vikings*, met voortreffelijke tekst en fraai gekozen illustraties. Voorts van S. Runciman: *The Sicilian Vespers*, van G. M. Trevelyan: *A shortened history of England and England under the Stuarts* en van J. E. Neale: *Queen Elizabeth I*.

In de Franse Livres de poche historiques worden nieuwe delen van de herdrukken van de memoires van gen. De Gaulle verwacht. Voor oudere delen moge ik wijzen op R. Grousset: *L'épopée des croisades*, J. Bainville: *Napoléon* en R. Pernoud: *Vie et mort de Jeanne d'Arc*.

De Nederlandse pocketproductie neemt haast Amerikaanse afmetingen aan. Ik noem slechts de studies van prof. I. J. Brugmans

over de Arbeidende Klasse in Nederland, Robert Fruin over Willem van Oranje, prof. Geyl over Noord en Zuid en R. W. Southern over *De opkomst van het avondland*. Al deze titels (en vele andere goede!) zijn te vinden in de Aulareeks van Uitgeverij Het Spectrum.

Em. Querido heeft een nieuwe serie deeltjes uitgegeven over actuele problemen (*Speciale Salamanders*), waarvan de eerste nummers heten: *Nieuw-Guinea*, *Algerije* en *Apartheid*. Voor onze leerlingen zeer interessant.

Uit de Minervapockets moge ik noemen: prof. D. Loenen over *Mens en Cultuur van Hellas*, een vertaalde Jiddische kroniek over de Zeven Provinciën in beroering 1740-1750, en prof. P. J. Oud over de *Parlementaire geschiedenis van Nederland 1918-1940*.

Voor verdere Nederlandse uitgaven raadplege men de pocketgids voor het najaar 1960.

S. B. J. ZILVERBERG

Boekbespreking

DR. F. A. VAN JAARVELD en DR. J. I. RADEMEYER, *Teorie en methodiek vir Geskiedenisonderrig*, Johannesburg 1960 (Voortrekkerpers, Beperk, Posbus 8124).

Door bemiddeling van het instituut voor geschiedenis der rijksuniversiteit te Utrecht en in laatste instantie van professor Coolhaas ontvingen wij deze handleiding, die een beknopte schets van de theorie der geschiedenis en een didaktiek van ons vak biedt in een bestek van 230 bladzijden. Een bespreking in *Kleio* is méér dan een blijk van sympathie, méér dan een cultiveren van een der al te zeldzame banden die ons met Zuid-Afrika binden. Want ook wij in Nederland (ik denk bijvoorbeeld aan m.o.-studenten) kunnen veel nut hebben van dit boek, ondanks de omstandigheid dat de voorbeelden vaak betrekking hebben op de Zuidafrikaanse geschiedenis.

Steeds gefundeerd op de toonaangevende

en recente literatuur treffen we hoofdstukken aan over tot stand komen van de historische kennis, over de geschiedenis van de geschiedbeschouwing en over het onderwijs in ons vak. Als doelstelling en taak van dit laatste wijzen de schrijvers erop, dat het vak de „tyds-, werkelijkheids- en waardehorison” van de leerling moet verbreden, voorts moet inleiden op de contemporaine problemen en opvoeden tot verantwoordelijkheid als staatsburger. Als ik het goed begrepen heb, neigen de auteurs ertoe in de geschiedenis een conserverende werking te zien en haar in de praktijk, misschien onbewust, te zien als een werktuig of wapen tot behoud. Zo zijn hun beschouwingen nogal plaatsgebonden in dit opzicht.

De belangrijkste winst door het onderwijs in de geschiedenis verkregen is: „behoed-same omgang met die verlede”, een genuanceerde oordeelvelling en een kritisch inzicht. Men kan dit slechts verwerven, als ook de grote helden en voorvaders uit de eigen geschiedenis niet geïdealiseerd worden in het onderwijs: „die geschiedenis behoort nie 'n kisgeskiedenis te wees of mag nie uit 'n reeks lyksredes bestaan nie”. Maar anderzijds werkt streven naar absolute objectiviteit en neutraliteit verdorrend. Tussen deze Scylla en Charibdis moeten wij dus door zien te komen.

Na een overzichtje van de geschiedenis van het geschiedenisonderwijs in Europa (waarbij voor de Sowjet-correctie de N.R.C. en voor de Nazi-visie het boek van Schöffer worden geciteerd) krijgen we een apart hoofdstuk over Zuid-Afrika. Vanwege het verband met de controverse tegen de Engelsen is dit tegelijk een brok cultuurgeschiedenis van de laatste honderd jaar!

In het tweede deel komt dan een bespreking van de verschillende methodieken. Rademeyer (die bijv. de semi-concentrische

methode verwerpt) pleit voor de cultuur-historische theorie, die uitgaat van de veronderstelling, dat de ontwikkeling van het individu een herhaling is van de ontwikkeling van de mensheid door de eeuwen heen: „Alhoewel die wêreld in die algemeen reeds vooruit gegaan het moet die kind altyd eers voor begin as individu en die verskillende fases van die wêreld deurleef”. Dit is de recapitulatie-theorie van de Amerikaanse pedagoog Dewey.

Natuurlijk ontbreekt een systematiek van de lespraktijk niet; het boek wordt besloten met een overzicht van de exameneisen en een boekenlijst, die meest Engelse en Amerikaanse werken bevat maar waarop ook studies van H. Brugmans, Bellon, Geyl, Bartstra e.a. prijken.

Het boek is zeer helder geschreven en systematisch opgezet. Men leest het met plezier en tot zijn voordeel. Beschouwt u het vooral niet als een curiositeit, maar als een uitstekend bruikbare inleiding!

A. F. MANNING

R. REINSMA, *Handboekje voor de leraren in geschiedenis aan de scholen voor M.O. en V.H.O.* (uitg. van de drie pedag. centra V.H.M.O.) 1960, tweede druk.

Zeker voor jongere collegae is dit boekje erg belangrijk, maar ik geloof, dat ook ouderen van sommige rubrieken zullen profiteren. Allerlei hulpmiddelen bij het onderwijs, en dat zijn er tegenwoordig heel wat, zijn hier bij elkaar gezet.

Als ik hier enige wensen formuleer, is dat, omdat ik graag de waarde van een dergelijke handleiding benadruk. In zijn tegenwoordige vorm is dit een bibliografie, terwijl ik een echt handboekje prefereer. Daarvoor lijkt mij een andere systematiek wenselijk (bijv. geen opsomming uitgaande van de uitgevers der leermiddelen) en een korte omschrijving of waardering (belangrijk en weinig belangrijk staan nu onherkenbaar na elkaar). Bijzonder op prijs zou ik het stellen, als collega Reinsma ons uitvoeriger informeerde over de buitenlandse hulpmiddelen, waarvan ook wij kunnen profiteren.

Een paar vluchtige kanttekeningen, die ik bij het doorbladeren maakte: bij de rubriek kunstgeschiedenis dacht ik aan het boekje van Van der Grinten, bij de grammofoonplaten o.a. aan de plaat met naziredevoeringen en -liedertjes, in de lijst der musea miste ik het auto- en het spoorwegmuseum en ook het oorlogsmuseum te Overloon. Op blz. 60 en 65 zal Mirgelen in Mirgeler veranderd moeten worden.

Misschien dat sommige suggesties thuis-horen bij de kwesties van smaak, waarover niet te twisten valt; het zij zo. Ook nu het deze gedaante heeft ben ik overtuigd van de waarde van dit boekje. Moge het in de toekomst voor de geschiedenisleraar dezelfde betekenis krijgen als Romeins Apparaat voor de geschiedenisstudent!

A. F. MANNING

DR. K. L. PICCARDT – JAN F. SCHULTINK, *Sprookjeshelden tonen hun ware gezicht*, 144 blz., uitgave van Thieme, Zutphen, prijs f 4,50.

Het is een zeer interessant boekje, dat zelfs op school ons nog diensten kan bewijzen. Want niet alleen onderzoeken de schrijvers enkele van de bekendste sprookjes, maar zij hebben ook een apart hoofdstuk gewijd aan enkele bekende Griekse mythen. Van de sprookjes en mythen wordt een goed geargumenteerde natuurkundig-astronomische verklaring ge-

geven, waarbij de op dit terrein niet bijzonder thuis zijnde lezer allerlei frapperende verbanden gelegd ziet tussen bepaalde details van de verschillende sprookjes. Daar het boek niet al te technisch geschreven is, is het voor een groter publiek stellig geschikt.

REINSMA

PROF. DR. TH. P. VAN BAAREN, *Doolhof der Goden, Inleiding tot de vergelijkende godsdienstwetenschap*, uitgave van Quérido, 224 blz., prijs f 1,75.

Prof. Van Baaren, de opvolger – maar geenszins de geestverwant – van prof. Van der Leeuw, legt in bovengenoemde studie een beknopt, maar doorwrocht overzicht neer van elementen, die de godsdiensten der aarde met elkaar gemeen hebben. De schrijver stelt centrale religieuze motieven aan de orde en licht deze toe met fragmenten van bestaande of uitgestorven godsdiensten. Paradigmata dus uit de ceremoniële en dogmatologische voorraadschuur van een bepaalde godsdienst.

In hoofdzaak kan dan ook ieder hoofdstukopschrift beschouwd worden als één van de „grootstgemene delers” van de godsdiensten der wereld. Zo passeren o.a. de revue: „Mana”, „Heilige dieren”, „Magie en Mantiek”.

Het boek is verlucht met talloze foto's, weergaven van ceremoniële scènes, alsook met prenten, godenbeelden betreffend, en schematische schetsen.

REINSMA

J. S. BARTSTRA, *Handboek tot de staatkundige geschiedenis van de landen van onze beschavingskring*, 's-Hertogenbosch 1960 dl. II, tweede, herziene druk (Malmberg).

Het is met enthousiasme, dat gewezen mag worden op de herdruk van Bartstra's tweede deel. In dit deel komen de jaren 1774–1815 aan de orde, dus onder meer de Amerikaanse en Franse revolutie en het bewind van Napoleon.

Mij vielen vooral veranderingen op in de volgorde. Voorop staat nu een algemene, cultuurhistorische inleiding, die overigens niet geheel gelijk is aan het corresponderend hoofdstuk in de oude druk. De beschouwing over het nieuwe geloof aan een betere wereld is eraan toegevoegd, terwijl de schets der publieke opinie vlak voor de Revolutie naar achter is verschoven.

Niet als kritiek, maar als blijk van belangstelling moge deze ene opmerking gelden: op grond van ervaringen met m.o.-studenten hoopte ik, dat het laatste hoofdstuk over het Congres van Wenen, de eerste en tweede restauratie en de Heilige Alliantie wat uitge-

breider en genuanceerder behandeld zou worden in de tweede druk. Dergelijke problematiek is ideale studiestof en de literatuur-opgave had naar mijn smaak gerust wat uitgebreid kunnen worden, bijvoorbeeld met de opstellen en werken van de Zwitsers en Amerikanen, die zich tijdens de laatste wereldoorlog met dit onderwerp hebben bezig gehouden. Ja, zou de genoemde categorie gebruikers in de volgende delen – het geldt dus in het algemeen en niet voor een speciaal onderwerp – profijt mogen trekken van een opgave van artikelen, die oriënteren in de historiografie en problematiek van een persoon, gebeurtenis of verschijnsel. Met des te meer vrucht kan men daarna een „klassiek” werk lezen.

We gunnen dr. Bartstra geen rust, maar dat doet hij zichzelf ook niet en het werk is het waard. Wij danken hem voor zijn zorg!

A. F. MANNING

H. PIRENNE, *De Middeleeuwen, Economische en sociale geschiedenis*, Amstelpockets. L. J. Veen, Amsterdam, 1960, f 2,95.

In één van onze vorige afleveringen sprak collega Manning zijn vreugde uit over de herdruk van Pirennes *Geschiedenis van Europa* als pocketboek. Hetzelfde mag ik thans zeggen van deze uitgave, waarin o.m. het belangrijke artikel uit de *Histoire de*

Moyen Age VIII van G. Glotz is opgenomen. De oorspronkelijke tekst en het noten-apparaat van Pirenne zijn ongewijzigd gelaten.

S. B. J. ZILVERBERG

PROF. DR. A. QUERIDO, *Godshuizen en gasthuizen*, Amsterdam 1960 (Salamanderboek).

Behalve voor ons is dit boek ook voor de leerlingenbibliotheek, speciaal van de m.m.s.-afdelingen, van harte aanbevolen. Deze Amsterdamse hoogleraar heeft met deze schets van de geschiedenis van het ziekenhuiswezen inderdaad een deel cultuurgeschiedenis gegeven. Het is geen verhaal van anekdoten, bizarre gewoonten en toestanden, maar een beschouwing over functie, vorm en middelen van het ziekenhuiswezen. En natuurlijk zal in een boek als dit de mens in het middelpunt staan, waarmee het zich gemakkelijk onderscheidt van bepaalde historische overzichten, waarin slechts plaats schijnt te zijn voor data van bouw en verbouwing en voor de namen

van de bestuurderen. Professor Querido vertelt van verplegers en verpleegden en biedt ons een „herinnering aan vroomheid, barmhartigheid, hardvochtigheid en schrielheid, aan de ellende van tienduizenden en de heldhaftigheid van de enkeling”.

Haast onafgebroken betreft de schrijver het verleden op het heden, op de actualiteit, wat de aantrekkelijkheid van dit boek nog vergroot. Een speciaal dankwoord voor de illustraties en voor de uitstekende onderschriften daarbij. Een lexicon en verwijzing naar verdere literatuur maken dit werk voor iedereen bruikbaar.

A. F. MANNING

AART VAN DE WERFHORST, *Volcmar de Ommelandvaarder*, Pocketsalamander, uitgave Quéri-do, 256 blz., prijs f 1,75.

Met buitengewone bekwaamheid heeft de schrijver de sfeer uit de late Middeleeuwen opgeroepen, met hun Flagellanten, epidemiën, en ook: de gevaren, verbonden aan de reizen der schepen naar Oostland. Ik heb eerst gemeend het ook voor de oudere leer-

lingen te kunnen aanbevelen, maar bepaalde passages komen mij toch te prikkelend voor. Jammer, want taal en tekening zijn zeer suggestief.

REINSMA

PROF. DR. P. GEYL, *Nederlandse figuren I en II*. Wereldboek 136/7. Wereldbibliotheek, Amsterdam, 1960. Per deel f 2,40.

In de afgelopen jaren heeft prof. Geyl ook buiten de eigenlijke kring van vakhistorici veel lezers getrokken door zijn boekbesprekingen en beschouwingen in het weekblad „Vrij Nederland”. De Utrechtse oud-hoogleraar heeft er goed aan gedaan de voornaamste van deze artikelen te bundelen: een boekje over Franse figuren verscheen in 1959, één over Engelse figuren is ter perse. De beide

deeltjes over Nederlandse figuren die thans voor ons liggen bevatten veel belangwekkends uit vier eeuwen Nederlandse geschiedenis. Hoewel de artikelen volgens de schrijver slechts met een „losse pen” zijn geschreven, getuigen ze elk voor zich van Geyls indrukwekkende kennis van en inzicht in de historische problemen. Het is niet wel doenlijk alle artikelen apart te noemen, uit deel I

moge ik speciaal wijzen op die over Broeder Wouter in de geuzentijd, Witte de With in Brazilië en over Multatuli en Fruin. De tweede bundel die vooral aan de twintigste eeuw is gewijd bevat o.m. een aantal opstellen over Vlaamse problemen, zoals over priester Daens en het Daensisme. De polemist Geyl

kunnen wij bewonderen in zijn artikelen tegen Paul van Tienen, J. B. Charles, Victor van Vriesland en prof. De Quay. Zeer interessant vond ik Geyls visie op het boek van prinses Wilhelmina: Eenzaam maar niet alleen.

S. B. J. ZILVERBERG

ELISABETH DE JONG-KEESING, *Van Amstel tot Jangtse*, 155 blz., uitgave van Quérido, Amsterdam, prijs f 4,50.

Op een avond in mei 1959 werd de schrijfster opgebeld met de vraag, of ze bereid was een oriënterende reis naar Communistisch China te maken. Het bleek haar later, dat een dergelijke uitnodiging ook was gericht tot mr. Cammelbeeck, lid der Eerste Kamer voor de Partij van de Arbeid, en tot ir. Schoemaker, onderdirecteur van het waterlooppkundig la-

boratorium te Delft. In bovengenoemd boek vertelt mevrouw De Jong haar indrukken. Haar relaas is de moeite waard en een les over Communistisch China zal ten zeerste gebaat zijn met kennisneming van dit reisverhaal, zo heet van de naald, en toch met objectiviteit en charme geschreven.

REINSMA

A. LEHNING, *H. Marsman, de vriend van mijn jeugd*. Em. Quérido, Amsterdam, 1960, f 1,75.

In dit als pocketsalamander herdrukte boek van Lehning vindt men een zeer persoonlijke visie op de ontwikkelingsgang van de dichter Marsman, tevens een brokje cultuurgeschiedenis van het interbellum. De auteur heeft in

deze uitgave afgezien van illustraties, facsimilés e.d. Men zie hiervoor de oorspronkelijke tekst van 1954.

S. B. J. ZILVERBERG

Eveneens verscheen bij Quérido, Amsterdam, als Pocketsalamander een bloemlezing uit de Indische Letterkunde van 1935 tot heden, getiteld: *Bij het scheiden van de markt*, 204 blz.

In de Salamanderpockets is reeds vrij veel aandacht geschonken aan het werk van auteurs, die of in Ned. Indië of hier over Indische toestanden en in het algemeen over het Indische leven schreven. Of deze boeken (bijv. van Breton de Nijs, Székely-Lulofs, Maria Dermoût) zonder meer als „Indische

letterkunde” kunnen worden aangeduid, is voor mij zeer de vraag. Maar men kan niet anders dan toejuichen, dat van verschillende schrijvers nog kenmerkende fragmenten uit hun essays of romans bijeen zijn gebracht.

REINSMA

HUMPHREY D. COBB, *Op het veld van eer*, Amsterdam 1960 (Salamanderboek).

Een roman uit de Eerste Wereldoorlog, waarin een wilde generaal uit woede over een mislukte aanval drie willekeurige soldaten als voorbeeld voor de rest laat fusilleren. Des te waanzinniger is deze gang van zaken voor het regiment, dat meer dan dapper heeft gevochten, omdat de zg. beschuldiging luidt:

„lafheid in het gezicht van de vijand”.

Als documentaire en inleiding tot het frontleven van 1914-1918 geef ik toch de voorkeur aan Remarque's „Im Westen nichts Neues”.

A. F. MANNING

M. H. SZÉKELY-LULOFS, *De hongertocht van 1911*, Amsterdam 1960 (Salamanderboek).

Wijlen mevrouw Székely-Lulofs geeft in romanvorm een keiharde episode uit de Atjeh-pacificatie. Een meer dan voortreffelijke sfeertekening: het soldatenbivak, de Atjehse kampongbevolking en het ontzaglijke en

onheilspellende oerwoud. Speciaal voor de weergave van sfeer en mentaliteit graag aanbevolen.

A. F. MANNING

J. LUKKES en J. HENSEMS, *De Golfslag der Historie III*, 2e druk, uitg. Noordhoff, Groningen, prijs f 4,90.

In dit boekje voor u.l.o. en ander voortgezet onderwijs wordt in 32 korte, pittige lessen de stof voor v.d. en alg. geschiedenis van 1789 tot heden aangeboden. Jaartallen onder de les, ietwat misleidend „Overzicht” genoemd, en een „Klasseggesprék” geven gelegenheid, zich op de stof te bezinnen. Ik vond dit gesprek (het zijn alleen een aantal vragen) niet altijd op een — voor de hoogste klas! — ver-

antwoord niveau staan. Zo noteerde ik o.a.: „is een papieren rijksdaalder aan papier wel f 2,50 waard?” En: „Is het juist dat de patroon alle winst uit zijn bedrijf in zijn zak kan steken? Heeft hij die ook nodig voor dat bedrijf?” Het boek ziet er met zijn vele goedgekozen illustraties heel aantrekkelijk uit.

REINSM A

Van de penningmeester

De penningmeester deelt de leden mee, dat het verenigingsjaar loopt van 1 januari tot 31 december. Enkele leden hebben hun contributie over 1960 nog niet voldaan. Hij verzoekt hun deze achterstand zo spoedig mogelijk aan te zuiveren.

Aan alle leden verzoekt hij de contributie over 1961 ad f 10,— te willen storten op postgirorekening nr. 88.27.06 t.n.v. de Rotterdamsche Bank, bijkantoor te Lochem. Gaarne op de strook vermelden: Contributie 1961 V.G.N.

Gaarne brengt hij hulde aan die leden die hun contributie voor 1961 reeds betaalden! De V.G.N. zal in het jaar 1961 voor de uitgave van Kleio (die omvangrijker wordt) en voor de medefinanciering aan de studiegroepen en de conferentie over Geschiedenisdidaktiek alleen al f 2600,— moeten uittrekken. Het is daarom hoogst noodzakelijk, dat het ledental zich uitbreidt. Laat daarom ieder lid een nieuw lid aanbrengen!

Binnenkort verschijnt de derde druk van

Novem:

Oriëntatie

*Overzicht van de geschiedenis der
laatste twee eeuwen*

Dit boekje is in eerste opzet bestemd voor de gebruikers van het bekende „Wereld in wording” van dezelfde auteurs.

Maar ook gebruikers van andere methodes, ja zelfs buiten schoolverband studerenden, die zich snel en toch grondig willen oriënteren over de hoofdzaken van de jongste geschiedenis, zullen dit werkje steeds bij de hand willen hebben.

in de boekhandel verkrijgbaar

f 2.50

Een uitgave van Van Goor Zonen Den Haag

KRAMERS'

woordenboeken

geven houvast

van Goor Zonen Den Haag